

Осінська О. Б.,

к.е.н., ст. викл. кафедри комерційної діяльності і підприємництва, Львівська комерційна академія, м. Львів

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У МЕЖАХ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті досліджено основні елементи механізму державного регулювання в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, що дало змогу з'ясувати суть поняття "державне регулювання". Визначено основні функції держави на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. На кожному етапі розвитку держава корегує власні функції, виходячи з пріоритетів розвитку та ступеня гостроти найважливіших соціально-економічних та політичних проблем. Діяльність держави повинна мати загальну спрямованість на створення умов щодо досягнення головної мети – збереження людського, трудового та інтелектуального потенціалу та забезпечення їх розвитку, забезпечення соціальної орієнтації економіки, захист соціальних інтересів особи та суспільства у цілому. Визначено, що механізм державного регулювання в межах соціально-орієнтованої економіки визначається як сукупність елементів, що формують комплексний підхід відносно доповнення з боку держави механізмів ринкової саморегуляції.

Ключові слова: механізм державного регулювання, ринкова економіка, принципи, напрями, пріоритети, форми.

Osinska O. B.,

Ph.D., Senior Lecturer of the Department of Commercial Activity and Entrepreneurship, Lviv Academy of Commerce, Lviv

THE MECHANISM OF STATE REGULATION WITHIN THE SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY

Abstract. The article investigates the basic elements of the mechanism of state regulation in conditions of a socially oriented market economy, which made possible to clarify the essence of the concept of "state regulation". The basic functions of the state at the present stage of socio-economic development are determined. At each stage of development the state adjusts its own functions, based on development priorities and the degree of severity of major socio-economic and political problems. The activity of the state should have a common focus on creating conditions to achieve the main goal – preservation of human, labor and intellectual potential and ensure their development, ensuring social orientation of the economy, protection of social interests of individuals and society in general. It is determined that the mechanism of state regulation within socially-oriented economy is defined as a set of elements that form an integrated approach regarding addition of the state mechanisms of market self-regulation.

Keywords: mechanism of state regulation, market economy, principles, directions, priorities, forms.

Постановка проблеми. Вектор подальших трансформаційних перетворень в Україні визначається як формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, коли характерною є значна соціальна спрямованість ринку, причому її межі та параметри визначаються державою, а питання ролі держави та напрямів її регуляторних дій набуває надзвичайної вагомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання ролі держави у формуванні соціальних відносин у суспільстві підтримується багатьма як вітчизняними, так і закордонними економістами. Серед них можна виділити публікації В. Алексеєва,

В. Апопія, Г. Башнянина, Н. Балабкінс, Б. Губського, А. Деркача, Ю. Зайцева, В. Куценко, Е. Лібанової, Д. Лук'яненко, І. Лукінова, Р. Михасюка, Л. Момотюка, О. Остапко, О. Палія, С. Панчишина, Ю. Пахомова, М. Д. Прокопенко, А. Поручника, В. Савчука, С. Сіденка, В. Скуратівського, Г. Стабля, М. І. Туган-Барановського, Н. Титаренко, І. Тодріної, А. Філіпенко. У працях цих учених висвітлено головні проблеми та спрямованість механізму державного регуляторного впливу, що обумовила вибір теми.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у розробленні механізму державного регулювання,

що дозволяє з'ясувати його суть і визначити основні функції держави в умовах формування соціально-орієнтованої ринкової економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання ринку навіть з метою досягнення найбільш бажаних для суспільства цілей заперечує саму суть ринкових відносин. Проте в умовах соціально-орієнтованої економіки регуляторний вплив з боку держави відповідає власним інтересам ринку та бізнесу.

Інтереси ринку полягають у відповідальності держави щодо збереження конкуренції, запобігання кризам, конфліктам.

Інтереси бізнесу полягають у формуванні державою споживчого попиту, системи держзамовлень тощо. Крім того, у сучасних умовах якісні характеристики трудових ресурсів набувають все більшого значення. Обмежена кількість трудових ресурсів, зміна їх вікових характеристик ("старіння нації") вимагають зміни ставлення бізнесу до працівника. В умовах слабо індустріального виробництва, що має екстенсивний характер, економічна ефективність напряму залежить від ступеня експлуатації робочої сили, яка виступає засобом максимізації економічного ефекту. На сучасному етапі працівник уже не може розглядатися як засіб максимізації прибутку, а інвестиції в розвиток людських ресурсів стають не просто необхідними, а й економічно вигідними.

Рівень та якість життя, соціальна захищеність, можливість творчого розвитку, соціальні послуги держави – всі ці параметри забезпечують покращення ринкових відносин у країні.

Формування принципів ринкової економіки України вимагає формування особливого механізму державного впливу на розвиток економіки. Особливістю розвитку нашої країни є формування принципів соціально-орієнтованої економіки на базі соціалістичної. Окремі українські економісти навіть визначали перехідну економіку України як таку, де вже сформовано принципи соціально-орієнтованого ринку. Механізм державного регуляторного впливу на розвиток економіки України формується на основі сукупності певних елементів (основні принципи, стратегічні пріоритети розвитку, функції держави, форми та інструменти державного регуляторного впливу), які формують комплексний підхід щодо доповнення з боку держави механізмів ринкової саморегуляції.

Цей механізм повинен ґрунтуватися на принципах ринкової економіки з високим економічним потенціалом, що дозволяє здійснювати заходи з

перерозподілу доходів без пригнічення інтересів власників прибутків.

Регуляторна діяльність держави повинна мати загальну спрямованість на створення умов щодо досягнення головної мети – забезпечення соціальної орієнтації економіки, збереження людського, трудового та інтелектуального потенціалу та забезпечення їх розвитку, захист соціальних інтересів особи, суспільства, держави.

Принципи, притаманні соціально-орієнтованій ринковій економіці, є важливими і для економіки України (рис. 1.). Вибудовані у певній пріоритетності, вони дозволяють зменшити соціальне напруження в країні, стимулювати формування необхідних фінансових ресурсів та у подальшому забезпечити рівність доступу до них.

Основні напрями державного регулювання в Україні повинні спрямовуватися на покращення кількісних та якісних характеристик соціально-економічного розвитку країни. У цілому їх можна об'єднати в наступні групи: пов'язані зі стимулюванням економічного зростання (стимулювання попиту на ринку праці, політика цін і доходів тощо); пов'язані з перерозподілом національного доходу на користь соціально вразливих верств (за ознакою віку – молодь та пенсіонери, за ознакою статі – жінки, за ознакою фізичних вад – інваліди тощо); пов'язані з розвитком доступних для всіх охорони здоров'я, освіти, культури.

На кожному етапі розвитку держава корегує власні функції, виходячи з визначених пріоритетів розвитку та ступеня гостроти найважливіших соціально-економічних та політичних проблем.

Серед стратегічних пріоритетів державного регулювання розвитку економіки України на сучасному етапі можливим є виділення наступних: державна політика, пов'язана із забезпеченням високих доходів населення; стимулювання зайнятості населення шляхом розширення попиту та пропозиції на ринку праці, а також активізації самозайнятості населення; забезпечення соціальної безпеки та соціального захисту населення; розвиток та покращення якісних характеристик охорони здоров'я населення; покращення кількісних та якісних характеристик демографічного розвитку; формування соціокультурного середовища; підвищення рівня систем життєзабезпечення населення; формування ефективної системи захисту від природних та техногенних аварій і катастроф; розвиток принципу соціального партнерства; забезпечення відповідності основних соціальних норм та гарантій загальносвітовим стандартам.

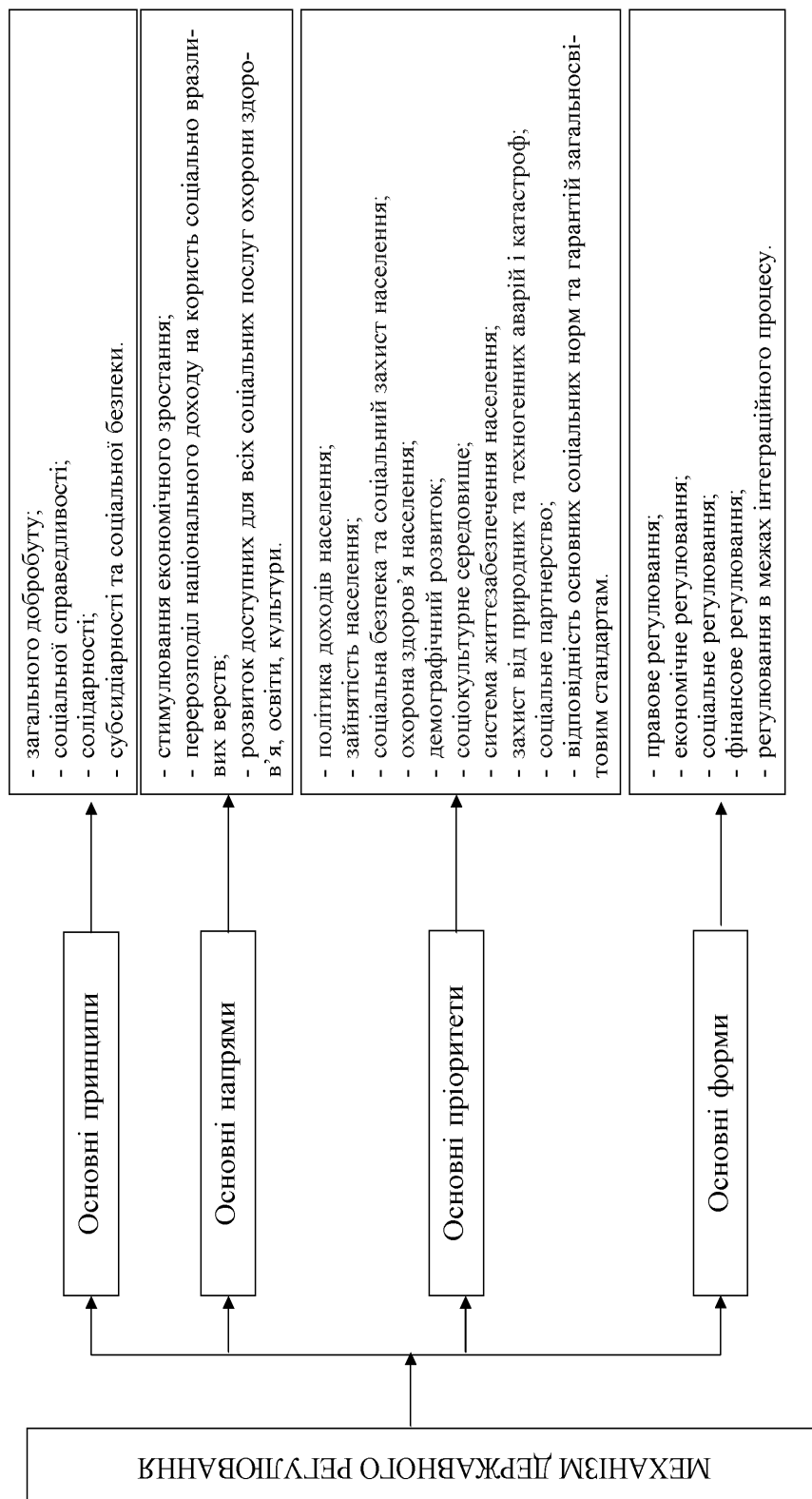

Рис. 1. Механізм державного регулювання у межах соціально-орієнтованої ринкової економіки

У межах сформульованих пріоритетів *функції Української держави можна визначити як певний комплекс заходів у межах окремих елементів соціально-економічного розвитку країни у сферах:*

- державної політики доходів населення: забезпечення зростання реальної заробітної плати; встановлення державних гарантій оплати праці; недопущення отримання заробітної плати нижче від визначеного державою прожиткового мінімуму;

- зайнятості населення: забезпечення можливості працювати на умовах вільного вибору професії, повної й продуктивної зайнятості; підвищення продуктивності праці, зростання ролі самозайнятості населення шляхом спрощення процедури входження на ринки;

- соціальної безпеки та соціального захисту населення: створення ефективної, реально діючої системи соціальної безпеки та соціального захисту населення від соціальних ризиків та загроз; розробка та вдосконалення пов'язаної з соціальним захистом населення правової бази; вдосконалення системи пенсійного забезпечення та реформування системи соціального страхування;

- охорони здоров'я населення: створення умов для розвитку медичної науки; розвиток та вдосконалення адресної дотації для пільгового забезпечення ліками громадян за соціально-медичними показниками; впровадження державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я та дотримання гарантованого рівня державної безоплатної медичної допомоги; розробка та прийняття законів і підзаконних актів, що регламентують державне соціальне медичне страхування;

- демографічного розвитку: розробка та вдосконалення основних напрямів демографічної політики, спрямованої на зменшення депопуляції населення України;

- соціокультурного середовища: вдосконалення системи розвитку освіти, закладів культури і науки; збереження та пропагування національної культури, мови, традицій як на території України, так і за кордоном;

- життєзабезпечення населення: збереження, відновлення та примноження житлового фонду; створення фонду соціального житла; поліпшення якості та рівня благоустрою житла; розвиток комунального господарства, засобів транспорту і зв'язку; розвиток дієвих та привабливих умов для кредитування стосовно придбання житла;

- захисту від природних та техногенних аварій і катастроф: надання пріоритетності вимогам екологічної безпеки; забезпечення принципу платності спеціального природокористування для господарської діяльності; нормування впливу господарської та іншої діяльності на природне середовище; створення системи страхування від екологічних і катастрофічних ризиків; вдосконалення законодавства України щодо практичного застосування норм із захисту екологічних прав громадян;

- соціального партнерства: вдосконалення системи взаємозв'язків між трудовими колективами, професійними союзами, роботодавцями та державою, органами місцевого самоврядування, їхніми

представниками і спільно утвореними органами, що проявляються у взаємних консультаціях, переговорах; підвищення ролі трудового колективу при вирішенні питань власності чи перепрофілюванні підприємства; обов'язковість виконання колективних договорів;

- відповідності основних соціальних норм та гарантій загальносвітовим стандартам: забезпечення відповідності національного законодавства визначеним на світовому рівні принципам і нормам у галузі прав людини; виконання міжнародних зобов'язань у сфері соціальної та гуманітарної політики тощо.

Розбудова економіки в Україні як країні з соціально-орієнтованою економікою повинна ґрунтуватися на високому правовому, соціально-економічному, фінансовому та глобалізаційному рівнях. Виходячи з цього, повинні визначатися і основні форми державного регуляторного впливу.

Механізм державного регулювання економіки України в межах соціально-орієнтованої ринкової економіки, на нашу думку, повинен включати у себе наступні форми:

1) правове регулювання (мета – формування єдиного для всіх суб'єктів економічної діяльності правового простору, формування ефективних ринково орієнтованих законів та підзаконних актів);

2) економічне регулювання (мета – формування оптимальної та ефективно діючої ринкової економіки, стимулювання економічного зростання в країні);

3) фінансове регулювання (мета – забезпечення акумулювання необхідних фінансових ресурсів у руках держави з метою їх подальшого перерозподілу в інтересах суспільства);

4) соціальне регулювання (мета – забезпечення високого рівня доходів населення та економічних суб'єктів, формування оптимального ринку праці та системи соціального страхування);

5) регулювання в межах глобального інтеграційного процесу (мета – інтеграція економіки України в світовий економічний простір; відповідність основних соціальних норм та гарантій загальносвітовим стандартам; регулювання міграційних процесів).

Правове регулювання соціально-орієнтованої ринкової економіки полягає у встановленні державою обов'язкових для виконання правил та норм поведінки економічних суб'єктів.

Правові регулятори (закони, законодавчі та інші нормативні акти) спрямовуються на формування ефективної та дієвої правової бази та суспільної атмосфери для ефективного ведення господарської діяльності, для забезпечення повноцінного функціонування економічної системи. “Без існування законів, які захищають право власності, тільки застосування сили могло б змусити одну особу не красти майно інших. Не маючи змоги захистити власність, люди не мали б значних стимулів до накопичення. Немає необхідності згадувати, що економічна діяльність у таких умовах була б серйозно загальмованою” [7, с. 52].

В умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки правове регулювання повинно спрямовуватися на досягнення наступних цілей: забезпечення

сприятливих умов розвитку всіх господарських одиниць незалежно від форм власності; захист конкуренції та підвищення конкурентного потенціалу товаровиробників; забезпечення ефективного функціонування ринкової інфраструктури; формування ефективної фінансової системи країни та здійснення перерозподільних функцій з боку держави; стимулювання економічного розвитку країни (науково-технічний прогрес, структурна та інвестиційна перебудова тощо); забезпечення реалізації системи державних соціальних стандартів та соціальних гарантій; законодавче закріплення критеріїв оцінки діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в соціальній сфері; досягнення відповідності національного законодавства нормам міжнародного права.

Економічне регулювання соціально-орієнтованої ринкової економіки передбачає формування високорозвиненого індустріального суспільства. Принцип загального добробуту як один із визначальних принципів обумовлює необхідність високого рівня економічного розвитку країни, що дозволяє забезпечувати прожитковий мінімум для кожного громадянина. Тому ключовим моментом побудови соціально-орієнтованої держави є створення відповідної економічної бази. При цьому ринкові механізми забезпечують економічну ефективність, а державна участь – соціальне спрямування за допомогою податкових механізмів, заходів грошово-кредитної та бюджетної політики.

Державний регуляторний вплив передбачає також оптимізацію ринкових економічних механізмів; створення необхідної ринкової інфраструктури; максимальне сприяння розвитку державного та приватного секторів економіки, які мають рівні права – без особливих пільг і виключних привілеїв; стимулювання розвитку соціально-благодійної діяльності. В межах механізму економічного регулювання повинні тісно співіснувати і заходи державного регулювання, і конкуренції, і розвитку особистої ініціативи громадян із забезпечення власного добробуту.

Економічне регулювання з боку держави являє собою певне синтезоване поняття, яке є комплексом здійснюваних державними структурами заходів, спрямованих на формування ефективної структури національної економіки (структурне регулювання), поживлення внутрішнього та зовнішнього інвестування (регулювання інвестиційної активності), на покращення конкурентних умов та стимулювання виробничо-господарської активності економічних суб'єктів незалежно від форм власності (регулювання монополізму та підприємницької діяльності).

Одним із основних елементів економічного регулювання з боку держави є формування ефективної структури економіки України – певної системи відносин між економічними суб'єктами на основі максимального задоволення потреб суспільства за умов досягнення виробничої та розподільчої ефективності використання обмежених економічних ресурсів країни. Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відобра-

жаються в пропорціях, розрізняють такі основні види структури економіки: відтворювальну; галузеву; територіальну (регіональну); соціальну; зовнішньоекономічну.

Структурне регулювання соціально-орієнтованої ринкової економіки – це використання державою економічних, адміністративних і правових важелів на мікро- та макрорівні у процесі розподілу економічних ресурсів, регулювання ринкових умов із метою створення нових галузей, модернізації промисловості та забезпечення економічного зростання стимулювання науково-технічного прогресу.

Формування ефективного механізму державного структурного регулювання пов'язане з активною державною політикою у сфері інвестування.

Державне регулювання інвестиційної активності є комплексом заходів держави, що спрямовані на розвиток й активізацію інвестиційних процесів у країні. Оскільки основною рушійною силою ринкової економіки є прибуток, то інвестування здійснюється лише в ті об'єкти, які відповідають інтересам суб'єктів господарювання. Шляхом створення додаткових стимулів і можливостей держава здатна змінювати рівень зацікавленості інвесторів за галузями та регіонами держави і тим самим впливати на структуру національної економіки.

Економіка завжди постає перед вибором: між орієнтирами інвестиційної стратегії, між виробництвом різних товарів та послуг, між різними технологіями виробництва тощо.

У сучасних умовах короткострокові та довгострокові інвестиції виступають важливими засобами послаблення наслідків та формування передумов виходу з економічних криз, забезпечують структурні зрушення в національній економіці та формування принципів науково-технічного прогресу. Активізація інвестиційної діяльності є одним із дієвих інструментів соціально-економічних перетворень. Основними цілями державного регулювання інвестиційної активності повинні виступати створення у країні конкурентного середовища, забезпечення структурних зрушень та, як наслідок, економічне зростання у країні.

Ще одним важливим елементом економічного регулювання держави в умовах соціально-орієнтованої економіки виступає формування висококонкурентного ринку. Державне регулювання монополістичних тенденцій та розвитку підприємництва характеризує комплекс заходів держави, спрямованих на усунення перешкод розвитку підприємницької діяльності з урахуванням інтересів держави, суб'єктів господарювання, працівників та населення країни в цілому.

Шляхом формування ефективного механізму економічного регулювання держава спроможна забезпечити високі темпи розвитку економіки країни та сформувати необхідну економічну базу для її соціальної орієнтації.

Соціальне регулювання держави в умовах соціально-орієнтованої моделі розвитку характеризується як дії держави, спрямовані на узгодження цілей економічного регулювання з цілями соціально-

го розвитку. До основних способів реалізації елементів соціального регулювання відносять:

- соціальний захист населення країни, а саме: соціальне страхування громадян та їх сімей у випадку класичних ризиків та вимушеного стану; різні види соціальної допомоги (малозабезпеченим, багатодітним, жертвам стихійного лиха, біженцям тощо); заохочувальні та допоміжні заходи особам, що бажають самостійно вирішувати свої соціальні проблеми в галузі будівництва та придбання житла, одержання додаткової освіти, відпочинку тощо;

- соціальні стандарти та сформовані на їх основі соціальні гарантії: мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком, неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розмір державної соціальної допомоги та інші соціальні виплати.

Тобто, з одного боку, держава забезпечує належний матеріальний та соціальний стан громадян країни, а з іншого, - встановлює певні норми та нормативи, які регламентують соціальні та трудові відносини, міру задоволення соціальних потреб населення, обсяги соціальних послуг тощо.

Серед найбільш поширених пріоритетних напрямів соціального регулювання необхідно виділити: регулювання соціальних відносин між суб'єктами господарської діяльності у суспільстві; регулювання зайнятості населення та вирішення проблем, пов'язаних із безробіттям; формування стимулів до високоєфективної праці та надання соціальних гарантій; розподіл та перерозподіл доходів; регулювання розвитку соціальної інфраструктури.

Фінансове регулювання в умовах соціально-орієнтованої ринкової економіки пов'язане з необхідністю акумулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні держави (через податкову систему країни) з метою подальшого їх використання на фінансування заходів державного регуляторного впливу (через систему державних видатків). Таким чином, фінансове регулювання держави формується двома елементами:

- політикою державних видатків;
- фіскальною політикою.

Шляхом застосування сукупності заходів та інструментів фінансового регулювання держава спроможна активно впливати як на економічний, так і на соціальний розвиток країни: забезпечувати формування необхідних фінансових ресурсів для підвищення рівня життя населення та реалізацію соціальних програм; забезпечувати мобілізацію фінансових ресурсів та їх спрямування на формування оптимальних структурних співвідношень в економіці країни (галузевих, регіональних, відтворювальних); оптимізувати структуру споживчого ринку та стимулювати виробничу діяльність; здійснювати фінансування інвестиційного та інноваційного розвитку економіки країни.

В умовах глобалізації заходи державного регулювання розвитку економіки України повинні спрямовуватися на вирішення економічних та соціальних питань, пов'язаних із проблемами інтеграції України у світове господарство.

Рух української економіки до світового господарства повинен не лише враховувати узгодження зі світовими стандартами основних економічних параметрів (температура економічного зростання, темп інфляції, стан фінансової системи, розмір державного боргу тощо), а й визначати як необхідне узгодження соціальних параметрів розвитку країни.

З урахуванням переліченого механізм державного регулювання економіки можна визначити в межах *соціально-орієнтованої ринкової економіки України державного регулювання як формування високорозвиненого в економічному та соціальному плані суспільства.*

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Механізм державного регулювання в межах соціально-орієнтованої економіки визначається як сукупність елементів, що формують комплексний підхід відносно доповнення з боку держави механізмів ринкової саморегуляції. Він включає у себе основні принципи, напрями, пріоритети та форми державного регуляторного впливу на розвиток економіки країни.

Розбудова економіки України як країни з соціально-орієнтованою ринковою економікою повинна ґрунтуватися на високому правовому, соціально-економічному, фінансовому та глобалізаційному рівнях. Виходячи з цього, серед форм державного регулювання ринкової економіки можна виділити наступні:

- правове регулювання – встановлення державою обов'язкових для виконання правил та норм поведінки економічних суб'єктів;

- економічне регулювання – комплекс заходів з боку держави, спрямованих на формування ефективної структури національної економіки; пожевлення внутрішнього та зовнішнього інвестування; покращення конкурентних умов та стимулювання виробничо-господарської активності економічних суб'єктів незалежно від форм власності;

- фінансове регулювання – сукупність заходів, пов'язаних із необхідністю акумулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні держави з подальшим їх використанням на фінансування заходів державного регуляторного впливу;

- соціальне регулювання – дії держави, спрямовані на соціальний захист населення; на формування відповідних соціальних стандартів та соціальних гарантій;

- регулювання в межах глобального інтеграційного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теоретические и прикладные аспекты формирования смешанной экономики / [Н. Д. Прокопенко, Е. Т. Иванов, Ф. Е. Поклонский и др.]. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1998. – 320 с.

2. Богиня Д. Державне регулювання перехідних процесів / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. – 1999. – № 5. – С. 12-21.

3. Давыдова Т. Е. Концепция социального рыночного хозяйства: формирование, развитие, современный период / Т. Е. Давыдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru>.

4. Подгорний С. Проблеми соціальних держав / Подгорний С. // Нова політика. – 2001. – № 2. – С. 15-16.

5. Рівень життя населення України [Електронний ресурс] / Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень, Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ Видавництво “Консультант”, 2006. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/public.html>.

6. Розподіл населення за рівнем освіти, 2001-2010 рр. [Електронний ресурс] / Держ. комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdh/sdh/dod_7.htm.

7. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектору / Стігліц Джозеф Е.; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський]. – К. : Основи, 1998. – 854 с.

8. The Little Green Data Book. 2008. World Bank. – Washington DC, 2008.

REFERENCES

1. *Theoretical and prykładnyie the formative aspects smeshannoy economy* (1998), [ND Prokopenko, ET Ivanov, FE Poklonskij et al.], YЭP National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk, 320 p.

2. Goddess D., Volyn G. (1999), State regulation transients, *The economy of Ukraine*, № 5, s. 12-21.

3. Davydova, T. E. rynochnoho concept of social economy: Formation, development, Modern period, available at: <http://www.ecsocman.edu.ru>.

4. Podgorny S. (2001), Social Issues states, *New policy*, № 2, p. 15-16.

5. The standard of living of the population of Ukraine (2006), available at: <http://www.idss.org.ua/public.html>.

6. Distribution of population by level of education, 2001-2010, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdh/sdh/dod_7.htm.

7. Joseph E. Stiglitz 7 (1998), *Economics of the Public Sector*, Fundamentals, K, 854 p.

8. The Little Green Data Book. 2008. World Bank. – Washington DC, 2008.